

Analysis of Linguistic and Conceptual Innovations in the English Translation of Nahj ul-Balagha by Taherah Qutbuddin Based on Functional Equivalence Theory

(Research Article)

Mohammad Taheri^{1*} , Naser Gharekhani²

Submission Date: 14 January 2025

Revision Date: 20 April 2025

Acceptance Date: 30 May 2025

(Page 93-116)

Abstract

Tahera Qutbuddin's English translation of Nahj ul-Balagha marks a turning point in the translation history of this seminal work and sets a new standard for rendering classical Islamic texts. Unlike previous efforts, which largely relied on non-critical editions, this project is based on an Arabic text critically edited by the translator herself. With a distinctly academic skopos, the work transforms Nahj ul-Balagha from a primarily intra-religious text into a globally accessible research resource. The linguistic success of this translation lies in achieving functional equivalence—where the rhythm, tone, and emotional power of Imam Ali's (a.s.) words are revived for the English reader through the recreation of parallel structures and precise lexical choices, while avoiding the softening of the original's striking metaphors. At the conceptual level, the translation provides a comprehensive scholarly apparatus of analytical footnotes that clarify historical references and theological concepts, while also uncovering intertextual connections with the Qur'an. This enables a profound understanding of the text's foundational ideas and situates them in dialogue with contemporary human concerns. Thus, this outstanding translation serves as a powerful tool for advancing Shi'i studies in Western academic circles. By presenting an intellectual and eloquent portrait of Islamic thought, it challenges the often-reductionist discourses on Islam.

1. Associate Professor, Department of Persian Language and Literature, Faculty of Humanities, Bu-Ali Sina University, Hamedan, Iran

2. Assistant Professor, Department of Arabic Language and Literature, Faculty of Humanities, Bu-Ali Sina University, Hamedan, Iran

*: Corresponding Author:

Email: mtaheri@basu.ac.ir

How to cite this article: Taheri, M., & Gharekhani, N. (2025). Analysis of Linguistic and Conceptual Innovations in the English Translation of Nahj ul-Balagha by Taherah Qutbuddin Based on Functional Equivalence Theory. *Quarterly Journal of Nahj al-Balagha Research*, 13(49), 93-116. <https://doi.org/10.22084/nahj.2026.31176.3204>

Keywords: *Nahj ul-Balagha*, English translation, Tahera Qutbuddin, functional equivalence theory.

Extended Abstract

1. Introduction

In an era of global communication, where cross-cultural understanding is a pressing necessity, translating foundational Islamic texts into international languages—particularly English—plays a pivotal role in presenting the transcendent thoughts of Islam and dismantling Orientalist reductionism. *Nahj ul-Balagha*, universally recognized as the pinnacle of Islamic wisdom, eloquence, and rhetoric, has long attracted the attention of translators. However, previous English renditions (such as those by Seyed Ali Reza, S.H.M. Jafari, and others), despite their religious and promotional value, have frequently encountered fundamental challenges. These challenges include a reliance on non-critical, standard Arabic editions, an exclusively intra-religious approach, and a profound inability to convey the vast rhetorical, metaphorical, and rhythmic capacities (such as *Saj'* or rhymed prose) of Imam Ali's (a.s.) discourse. The recent translation by Tahera Qutbuddin (2024), underpinned by her unparalleled mastery of Arabic philology and a deep understanding of Western academia, adopts a radically different approach. The primary objective of this study is to systematically analyze the conceptual and linguistic innovations of this translation. By utilizing the framework of "Functional Equivalence," this research demonstrates how the translator successfully recreated the rhetorical impact, emotional depth, and philosophical nuances of the source text for a Western academic audience.

2. Theoretical Framework

This research is grounded in a robust synthesis of three major translation theories. The first one is Gideon Toury's "Descriptive Translation Studies" (DTS), which avoids prescriptive judgments and instead analyzes the operational norms guiding the translator's choices within the target culture's literary system. The second theory is Eugene Nida's Theory of "Functional (Dynamic) Equivalence," which posits that true fidelity to a text does not lie in preserving the formal, literal structure of words, but in recreating the "equivalent effect." According to Nida, a successful translation should evoke the same cognitive, emotional, and aesthetic responses in the new reader as the original text did in its primary audience. Finally, the third one is Vermeer and Reiss's "Skopos Theory," which asserts that the

overarching purpose (skopos) of the translation dictates all macro and micro-level strategies. Qutbuddin's explicit skopos was to produce a rigorous, critical reference work for global academics; thus, every linguistic and structural decision she makes serves this academic objective.

3. Research Method

The method used in the present study is descriptive-analytical, based on a close, critical reading of the text. The primary corpus is the bilingual (Arabic-English) edition of Tahera Qutbuddin's translation, *Nahj ul-Balagha: Wisdom and Eloquence of Ali* (NYU Press). Due to the extensive volume of the text, purposive sampling was employed to select specific sermons, letters, and aphorisms that present significant cultural, metaphorical, philosophical, and rhythmic translation challenges, allowing for a comprehensive evaluation of the translator's strategies.

4. Findings and Discussion

The findings revealed that Qutbuddin's innovations can be categorized into two main dimensions: "Conceptual" and "Linguistic."

A) Conceptual and Academic Innovations

The translator's most fundamental achievement is providing a critical Arabic edition based on fourteen ancient manuscripts. This guarantees the scholarly credibility of the work, positioning it alongside critical editions of classical Greek and Latin texts in Western academia. Furthermore, through an extensive apparatus of analytical footnotes, she performs "cultural disambiguation." For instance, she does not translate the phrase "Cauterizing is the last resort" (ākhīr al-dawā' al-kayy) merely as a medical statement; her footnotes clarify its status as an ancient proverb denoting final military and diplomatic strategies. Similarly, regarding the complex metaphor of the "hyena's sleep" (al-ḍab' tanām 'alā ṭūl al-ladm), she decodes the specific hunting techniques of desert Arabs for the Western reader. Another conceptual innovation is the "creation of an intertextual network." Through precise citations, Qutbuddin maps the deep intertextual links between Imam Ali's words and the Holy Qur'an (such as the story of Moses or the metaphor of the spider's web), demonstrating the revelatory roots of *Nahj ul-Balagha* to non-Muslim scholars.

B) Achieving Functional Equivalence in Language and Rhetoric

Linguistically, Qutbuddin expertly departs from literal translation to achieve functional equivalence. In recreating the "emotional impact," she refuses to soften striking metaphors. When describing the materialistic people of the world (kilāb 'āwiyah), she uses "howling dogs" instead of

merely "barking dogs" to convey a sense of terror and savagery. She translates the word 'Iyy not merely as a speech impediment, but as "impotence," elevating it to a psychological and moral paralysis.

Facing the immense challenge of Saj' (Arabic rhythmic and rhymed prose), she avoids artificial English rhyming. Instead, she employs "structural parallelism" and "syntactical symmetry." For example, in translating the famous phrase about this world and the hereafter, she uses a rhetorical chiasmus: "Today is the day for deeds, not reckoning. Tomorrow is the day of reckoning, not deeds." This perfectly recreates the decisive, epic rhythm of the Arabic original in the English reader's mind. Similarly, in translating aphorisms, her use of concise, dynamic verbs successfully produces sentences that function as standalone proverbs in the English language.

5. Conclusion

By adopting a strictly academic skopos and intelligently applying functional equivalence, Tahera Qutbuddin has elevated Nahj ul-Balagha from an exclusive intra-religious text to a masterpiece on par with world literature and philosophy. This translation illustrates how combining traditional manuscript codicology with modern translation theories can successfully transfer the most delicate metaphors and rhythmic sermons of Arabic into English without losing their semantic or emotional weight. Presenting a highly rational, literary, and multi-layered portrait of Islamic thought, this outstanding work provides a powerful tool for advancing Shi'i studies in Western universities and effectively challenges reductionist narratives about Islam.

References [in Persian]

- Pirzadeh Niknam, A., Asgari, E., & Niknasab, L. (2023). Analysis of the English Translation of Nahj al-Balaghah's Allusions: A Case-Thematic Study of Curses and Reproaches. *Scientific-Research Quarterly of Quran and Hadith Translation Studies*, 10(19), 270-310.
- Derakhshannia, F., & Imani, M. (2017). A Comparative Study of the Translation of Two English Versions of Nahj al-Balaghah (Translation of Seyyed Ali Reza and Translation of Pierre Mohamed Ibrahim Trust). *Translation Researches in Arabic Language and Literature*, 3(1), 77-98.
- Rasi Tehrani, H. (2024). A Reflection on the Newest English Translation of the Noble Book of Nahj al-Balaghah: A Critique of Tahereh Qutb al-Din's Translation; Professor at the Faculty of Asian and Middle Eastern Studies, St. John's College, University of Oxford. *Ayeneh-ye Pajouhesh*, 35(208), 351-397.
- Semnani Jafarabadi, Z. (2015). *Translator's Perspective: A Case Study of English Translations of Nahj al-Balaghah* (Master's thesis). Faculty of Literature and Humanities, Kharazmi University.

- Fathi Mozaffari, R., Masboogh, S. M., & Ghaemi, M. (2017). Pragmatics of Referential Meanings of Words in the Translation Process of Nahj al-Balaghah. *Modares Quranic and Hadith Researches (Former Quran and Hadith Translation Studies)*, 4(7), 95-123.
- Qasi Hamzeh, K. (2022). *A Comparative Study of Shift Strategies in English Translations of Nahj al-Balaghah: A Case Study of Aphorisms 1-30 (Master's thesis)*. Department of English Translation, Faculty of Literature and Humanities, Imam Reza International University.
- Masoudi, A., & Falahzadeh Abarghouei, H. (2013). A Critique of Professor Dashti's Translation of the Wisdoms of Nahj al-Balaghah. *Journal of Nahj al-Balaghah Research*, 1(4), 111-128.
- Mirzaei, P., & Khatami, M. (2020). A Critique of the Translation of Allusions in Nahj al-Balaghah (Case Study: "La abalaka wa la aba li ghayrik"). *Journal of Nahj al-Balaghah Research*, 8(30), 113-133.
- Niknasab, L., Asgari, E., & Pirzadeh Niknam, A. (2024). A Study of Intertextuality Translation in Hadith Texts: A Case Study of the English Translation of Nahj al-Balaghah. *Alawite Research Journal*, 15(29), 227-247.

References [in Arabic]

- The Holy Quran.
- Nahj ul-Balaghah.

References [in English]

- Baker, M., & Malmkjær, K. (1998). *Routledge encyclopedia of translation studies*. London: Routledge.
- Hatim, B., & Munday, J. (2004). *Translation: An advanced resource book*. Routledge.
- Inloes, A. (2024). Nahj al-Balāghah: The wisdom and eloquence of 'Alī. *The Muslim World Book Review*, 45(1), 23-26.
- Jiang, R. (2023). Advertising Translation in the Perspective of Functional Equivalence Theory. *Frontiers in Business, Economics and Management*, 8(2), 1-6.
- Munday, J. (2001). *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*. London & New York: Routledge.
- Nida, E. A. (1964). *Toward a Science of Translating: With Special Reference to Bible Translating*. Leiden: Brill.
- Qutbuddin, T. (2014). *Nahj al-Balagha: Selections from the Sermons, Letters, and Sayings of Amir al-Mu'minin Ali ibn Abi Talib*. Library of Arabic Literature. New York: New York University Press.
- Reiss, K., & Vermeer, H. J. (2014). *Towards a general theory of translational action: Skopos theory explained, Translated by Christiane Nord*. London: Routledge.
- Shi'i Research Institute. (2024). *Nahj al-Balaghah Translation*. <https://shiaresearch.ca/publications/nahj-al-balaghah-translation/>

(مقاله پژوهشی)

تحلیل نوآوری‌های زبانی و مفهومی در ترجمه انگلیسی نهج البلاغه اثر طاهره قطب‌الدین بر اساس نظریه هم‌ارزی کارکردی

محمد طاهری^{۱*}، ناصر قره‌خانی^۲

دریافت مقاله: ۱۴۰۳/۱۰/۲۵ بازنگری مقاله: ۱۴۰۴/۰۱/۳۱
پذیرش مقاله: ۱۴۰۴/۰۳/۰۹ (از ص ۹۸ تا ۱۱۶)

چکیده

ترجمه انگلیسی طاهره قطب‌الدین از نهج البلاغه، به دلیل رویکرد آکادمیک و جامع خود، نقطه عطفی در تاریخ ترجمه این اثر و معیاری نوین برای برگردان متون کلاسیک اسلامی محسوب می‌شود. این پروژه، برخلاف تلاش‌های پیشین که عمدتاً بر نسخه‌های غیرانتقادی تکیه داشتند، بر پایه متن عربی تصحیح‌شده توسط خود مترجم استوار است. با هدف (اسکوپوس) مشخصاً علمی، این اثر نهج البلاغه را از متنی عمدتاً درون‌دینی به یک منبع پژوهشی جهانی تبدیل می‌کند. موفقیت زبانی این ترجمه در دستیابی به «هم‌ارزی کارکردی» نهفته است؛ به این معنا که ریتم، لحن و قدرت عاطفی کلام امام (ع) از طریق بازآفرینی ساختارهای موازی و انتخاب واژگان دقیق، برای خواننده انگلیسی‌زبان زنده می‌شود و از تلطیف استعاره‌های کوبنده متن اصلی پرهیز می‌گردد. در بُعد مفهومی، این اثر با ارائه یک دستگاه علمی کامل از پانویس‌های تحلیلی که اشارات تاریخی و مفاهیم کلامی را روشن می‌سازند، و با آشکار ساختن ارتباطات بینامتنی با قرآن، درک عمیقی از مفاهیم بنیادین متن را ممکن ساخته و آن را در گفت‌وگو با دغدغه‌های انسان معاصر قرار می‌دهد. به این ترتیب، این ترجمه ممتاز، ابزاری قدرتمند برای ارتقاء مطالعات شیعی در محافل آکادمیک غرب فراهم آورده و با ارائه چهره‌ای عقلانی و ادیبانه، گفتمان‌های غالباً تقلیل‌گرایانه در مورد اسلام را به چالش می‌کشد.

کلید واژه‌ها: نهج البلاغه، ترجمه انگلیسی، طاهره قطب‌الدین، نظریه هم‌ارزی کارکردی.

۱. دانشیار، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران
۲. استادیار، گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران

*: نویسنده مسئول

۱. مقدمه

در عصر حاضر، با گسترش ارتباطات بین‌المللی، پدیده‌ها و چالش‌های جهانی و نیاز مبرم به درک متقابل فرهنگی و دینی، ترجمه متون بنیادین اسلامی به زبان‌های جهانی، به ویژه انگلیسی، اهمیت مضاعفی یافته است. ترجمه نهج البلاغه به انگلیسی، به منزله پلی است که اندیشه‌های متعالی امام علی (ع) را به مخاطبان وسیع‌تری در سراسر جهان، از جمله پژوهشگران، دانشجویان، تصمیم‌گیرندگان سیاسی و علاقه‌مندان به مطالعات اسلامی و ادبیات، معرفی می‌کند. این ترجمه‌ها علاوه بر اینکه به ترویج اسلام‌شناسی کمک می‌کنند، می‌توانند در رفع سوء تفاهات، تصحیح کلیشه‌های نادرست درباره اسلام و تبیین چهره واقعی اسلام و تشیع در دنیای غرب نقش محوری ایفا کنند. سوای اینها، در بستر آکادمیک، دسترسی به متون اصلی اسلامی به زبان انگلیسی، به محققان غیرعرب‌زبان اجازه می‌دهد تا به طور مستقیم با منابع دست اول تعامل داشته باشند، که این امر به تولید دانش دقیق‌تر و تحلیل‌های عمیق‌تر منجر می‌شود و از اتکای صرف به منابع ثانویه یا تفاسیر گاه مغرضانه جلوگیری می‌کند.

مسیر ترجمه نهج البلاغه به زبان انگلیسی، سفری طولانی از گزیده‌های اولیه تا ارائه آثار کامل بوده است. تلاش‌های نخستین، که اغلب بر منتخبی از کلمات قصار و پندهای اخلاقی متمرکز بودند، نقشی مهم در آشنایی اولیه مخاطبان با بخشی از معارف علوی ایفا کردند. با این حال، این آثار به طور طبیعی از ارائه تصویر جامع و چندبعدی این اقیانوس معرفت، که شامل خطبه‌های پیچیده کلامی و نامه‌های سیاسی-اجتماعی نیز می‌شود، باز می‌ماندند. با افزایش علاقه جهانی به درک عمیق‌تر آموزه‌های امام علی (ع)، نیاز به ترجمه‌های کامل‌تر به شدت احساس شد. در پاسخ به این نیاز، مترجمان متعددی، به ویژه از کانون‌های علمی و دینی در شبه‌قاره هند، ایران و پاکستان، این وظیفه خطیر را بر عهده گرفتند. آثاری از چهره‌های برجسته‌ای چون سید علی رضا، میرزا جعفر تبریزی طسوجی نجفی، سید حسین محمد جعفری، سید محمد عسکری جعفری، و در ایران، طاهره صفارزاده و علاءالدین بازارگادی، از جمله این تلاش‌های ارزشمند و قابل تقدیر هستند. این ترجمه‌ها، که عمدتاً با هدف مخاطبان شیعی انگلیسی‌زبان تدوین شده بودند، به طور گسترده‌ای مورد استفاده قرار گرفته و نقشی حیاتی در ترویج و انتقال آموزه‌های علوی به نسل‌های جدید و جوامع غیرعرب‌زبان ایفا کرده‌اند.

۱-۱. بیان مسئله

علی‌رغم ارزش و کوشش ستودنی مترجمان، از آنجا که ترجمه متون دینی به دلیل حساسیت‌های ذاتی خود، همواره با مشکلات و دشواری‌هایی خاص همراه است (مظفری و همکاران، ۱۳۹۶: ۹۶). در این میان ترجمه کتاب شریف نهج البلاغه به دلیل مواردی چون تفاوت ساختار زبان‌ها، وجود ضرب‌المثلها و فصاحت و بلاغت فوق‌العاده متن و موارد متعدد دیگر همواره امری چالش برانگیز بوده است (مسعودی و فلاح‌زاده ابرقویی، ۱۳۹۲: ۱۱۱). از این رو بسیاری از این ترجمه‌ها با مجموعه‌ای از چالش‌ها و کاستی‌های بنیادین همراه بودند که ضرورت ارائه ترجمه‌ای نوین انگلیسی با رویکردی متفاوت را آشکار می‌ساخت. شاید بنیادی‌ترین چالش، عدم اتکای این آثار بر ویرایشی انتقادی و علمی از متن عربی بود. با توجه به وجود

اختلافات در نسخ خطی کهن، استفاده از یک نسخه چاپی استاندارد می‌توانست دقت ترجمه را در موارد حساس تحت تأثیر قرار دهد. ضعف دیگر، به هدف ترجمه بازمی‌گشت؛ هدف بسیاری از این آثار، ترویج دینی و استفاده عبادی بود که این امر گاه به گرایش به ترجمه‌های تحت‌اللفظی یا انتخاب واژگانی منجر می‌شد که برای خوانندگان دانشگاهی یا غیرمسلمان، فاقد روانی و شفافیت لازم است.

بزرگترین چالش اما، خود مسئله انتقال فصاحت و بلاغت بی‌نظیر نهج‌البلاغه بود. «بلاغت» در اینجا علاوه بر شیوایی کلام، نظامی پیچیده از صنایع ادبی، وزن آهنگین و موسیقی کلام (سجع)، و استعاره‌های عمیق فرهنگی و کنایات را شامل می‌شود که بازآفرینی آن در زبان انگلیسی، هنری فراتر از دانش زبانی می‌طلبد و «عدم توجه به این مهم، مسئله‌ای است که ترجمه‌های نهج‌البلاغه بدان مبتلا هستند» (میرزایی و خاتمی، ۱۳۹۹: ۱۱۳). اغلب ترجمه‌های انگلیسی در انتقال کامل این جنبه منحصر به فرد با محدودیت‌های جدی مواجه بودند. افزون بر این، کمبود یک دستگاه انتقادی جامع، شامل پاورقی‌های تحلیلی و توضیحی برای روشن ساختن اشارات تاریخی (مانند اشاره به جنگ‌ها یا شخصیت‌ها)، مفاهیم کلامی پیچیده و اصطلاحات خاص، فهم متن را برای خواننده‌ای که با پس‌زمینه غنی اسلامی-عربی آشنایی نداشت، بسیار دشوار می‌کرد.

خانم طاهره قطب‌الدین، استاد ادبیات عربی و مطالعات اسلامی در مراکز علمی چون دانشکده مطالعات آسیایی و خاورمیانه آکسفورد و کالج سنت جان و دانشگاه شیکاگو، و دارای سابقه علمی و پژوهشی درخشان، ضمن تسلط بی‌نظیر بر ادبیات کلاسیک عربی و معاصر، مطالعات اسلامی، آگاهی عمیقی از انتظارات و ذهنیت مخاطب غربی دارد و این پیشینه منحصر به فرد، او را قادر ساخته است تا رویکردی متفاوت و نوآورانه را در ترجمه نهج‌البلاغه در پیش گیرد (راشی تهرانی، ۱۴۰۳: ۳۵۴). این ترجمه علاوه بر این که از لحاظ زبانی، از دقت، شیوایی و رعایت جنبه‌های بلاغی متن اصلی برخوردار است، به لحاظ مفهومی نیز، با تکیه بر تحلیل‌های آکادمیک و ارائه حواشی و توضیحات غنی، سعی در بازنمایی هرچه دقیق‌تر و به‌روزتر مفاهیم نهج‌البلاغه برای مخاطب عصر حاضر دارد. رویکرد قطب‌الدین، که محصول ترکیبی از سنت‌شناسی عمیق و دانش آکادمیک مدرن است، این ترجمه را به معیاری جدید در حوزه ترجمه متون اسلامی تبدیل کرده است (Shi i Research Institute, 2024).

هدف اصلی این پژوهش، تبیین و تحلیل روش‌مند نوآوری‌های ترجمه طاهره قطب‌الدین از نهج‌البلاغه است. این تحقیق می‌کوشد با به‌کارگیری «نظریه هم‌ارزی کارکردی» به عنوان چارچوب اصلی، نشان دهد که مترجم چگونه در دو سطح زبانی و مفهومی، موفق به بازآفرینی تأثیر بلاغی و عمق معنایی متن اصلی برای مخاطب آکادمیک غربی شده است. در این راستا، پژوهش حاضر می‌کوشد تا به پرسش‌های بنیادین زیر پاسخ دهد:

۱. طاهره قطب‌الدین چگونه با بهره‌گیری از راهبردهای مبتنی بر «هم‌ارزی کارکردی»، موفق به بازآفرینی عناصر بلاغی کلیدی نهج‌البلاغه، نظیر لحن، ریتم و قدرت استعاری، در زبان انگلیسی شده است؟

۲. نوآوری‌های مفهومی این ترجمه، چگونه به تحقق «هم‌ارزی کارکردی» در سطح درک و دریافت مفاهیم عمیق متن برای مخاطب ناآشنا با بستر فرهنگی اسلام کمک می‌کند؟
پیکره اصلی این پژوهش، ترجمه انگلیسی طاهره قطب‌الدین با عنوان "Nahj al-Balagha: Wisdom and Eloquence of Ali" به همراه متن عربی انتقادی ارائه شده در همان اثر است و با توجه به حجم گسترده نهج البلاغه، نمونه‌گیری به صورت هدفمند صورت گرفته است.

۲-۱. پیشینه پژوهشی

پیشینه پژوهش در حوزه مطالعات انتقادی ترجمه‌های انگلیسی نهج البلاغه را می‌توان در دو دسته اصلی طبقه‌بندی کرد: دسته نخست، پژوهش‌هایی که به طور عام به تحلیل و مقایسه ترجمه‌های انگلیسی پرداخته‌اند؛ و دسته دوم، آثاری که منحصراً ترجمه طاهره قطب‌الدین را نقد و بررسی کرده‌اند. مهم‌ترین آثار موجود در دسته اول عبارتند از:

۱- مقاله نیک‌نام پیرزاده و همکاران (۱۴۰۲) به صورت مشخص به تحلیل ترجمه «کنایه» به عنوان یکی از مهم‌ترین صنایع ادبی در سه ترجمه انگلیسی (سیدعلی‌رضا، عسکری‌جعفری، و فروتن/مرعشی) می‌پردازد. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که هیچ‌یک از مترجمان موفق به معادل‌یابی کنایی نشده‌اند و بیشتر به راهبردهای ترجمه معنایی یا تحت‌اللفظی روی آورده‌اند. این پژوهش ضمن تأکید بر دشواری ذاتی این امر، نتیجه می‌گیرد که بهترین شیوه عملی، ترجمه معنایی یا تلفیقی است و در موارد دشوار، ترجمه تحت‌اللفظی بر حذف کامل کنایه ارجحیت دارد. این مقاله نمونه‌ای بارز از مطالعاتی است که بر چالش سبکی خاص در ترجمه نهج البلاغه متمرکز شده است.

۲- پایان‌نامه سمنا جعفرآبادی (۱۳۹۴) با به‌کارگیری نظریه «بیگانه‌سازی» و «بومی‌سازی» لارنس ونوتی، به تحلیل گرایش مترجمان به سمت «مرئی» یا «نامرئی» بودن می‌پردازد و راهبردهای اتخاذ شده در ترجمه‌ها را ذیل این چارچوب نظری بررسی می‌کند.

۳- قصی حمزه (۱۴۰۱) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود، با استفاده از مدل «شیفت ترجمه» کنفورد، به تحلیل آماری و کیفی تغییرات ساختاری در ترجمه‌های انگلیسی جملات قصار پرداخته و تأثیر این شیفت‌ها را بر دقت ترجمه ارزیابی کرده است. پژوهشی که نشان‌دهنده تلاش برای تحلیل علمی و روش‌مند ترجمه‌های نهج البلاغه بر اساس مدل‌های نظری رایج در مطالعات ترجمه است.

۴- نیک‌نسب و همکارانش (۱۴۰۳) در پژوهشی متمرکز بر «بینامتنیت»، با استفاده از مدل لپی‌هالم به تحلیل ترجمه تلمیحات در ترجمه انگلیسی سید علی‌رضا از نهج البلاغه پرداخته‌اند. یافته‌های آنان نشان می‌دهد که مترجم در اغلب موارد، به‌ویژه در روابط بینامتنی لفظی، به راهبرد «ترجمه تحت‌اللفظی» اکتفا کرده و تلاشی برای ابهام‌زدایی از تلمیح انجام نداده است. این تحقیق به‌طور خاص به بررسی چگونگی انتقال ارجاعات فرهنگی و متنی در ترجمه می‌پردازد.

در دسته دوم با توجه به اینکه کمتر از یک سال از چاپ و انتشار ترجمه و تصحیح قطب‌الدین می‌گذرد؛ تاکنون دو مقاله به طور اختصاصی به معرفی و آن پرداخته‌اند:

۱- امینه اینلوئس (Inloes, 2024) از کالج اسلامی لندن در مقاله خود با موضوع معرفی ترجمه قطب‌الدین، تأکید کرده است که این ترجمه و نسخه انتقادی جدید نهج‌البلاغه، خلأیی جدی را در مطالعات اسلامی و ادبیات عرب پر می‌کند که با موفقیت میان دقت علمی و خوانایی ادبی توازن برقرار کرده است. به گفته او کتاب با افزودن ضمیمه‌ای تحقیقی در باب منابع، پانویس‌های روشنگر، و نمایه‌های متعدد، به ابزاری جامع برای پژوهشگران تبدیل شده است و یک «گام واقعی رو به جلو» و دستاوردی برجسته و بی‌نقص در این حوزه محسوب می‌شود.

۲- راثی تهرانی (۱۴۰۳) ضمن پژوهشی دقیق و عالمانه ضمن ارج نهادن به تلاش‌های علمی دکتر قطب‌الدین، با رویکردی دقیق و جزئی‌نگر به نقد و بررسی پاره‌ای از معادل‌ها، واژگان و عبارات ترجمه او پرداخته است. نویسنده نقدهای خود را در سه دسته «لغزشگاه‌ها»، «افتادگی‌ها» و «پیشنهادهایی برای ترجمه بهتر» سامان داده و با مقایسه ترجمه قطب‌الدین با آثار پیشین، بر ضرورت دقت بیشتر در معادل‌یابی تأکید کرده است.

۳-۱. ضرورت و اهمیت پژوهش

ضرورت و اهمیت این پژوهش در پاسخ به یک خلأ علمی مشخص و پیامدهای چندگانه آن نهفته است. درحالی که ترجمه طاهره قطب‌الدین از نهج‌البلاغه به عنوان دستاوردی برجسته در محافل علمی مورد تحسین قرار گرفته، فقدان یک تحلیل نظام‌مند که نوآوری‌های زبانی و مفهومی آن را واکاوی کند، کاملاً محسوس است. این تحقیق با پر کردن این خلأ، فراتر از یک ارزیابی صرف، به تدوین الگویی عملی نوین برای چالش ترجمه متون کلاسیک دینی با بلاغت پیچیده می‌پردازد و راهبردهای موفق آن را برای مترجمان آینده مدون می‌سازد. تحلیل روش‌های مترجم در دسترس‌پذیر ساختن مفاهیم عمیق علوی برای مخاطب آکادمیک غربی، به ارتقاء کیفیت مطالعات اسلامی در عرصه بین‌المللی کمک کرده و مسیری برای ورود مؤثر دیگر منابع اصیل به گفتمان‌های جهانی فراهم می‌آورد. همچنین این پژوهش با برجسته‌سازی نقش ترجمه‌ای دقیق در تصحیح کلیشه‌ها، به تقویت ابزارهای گفت‌وگوی بین‌فرهنگی و معرفی چهره‌های عقلانی و انسانی اسلام یاری می‌رساند. از این رو، تحقیق حاضر با داشتن ابعاد نظری و کاربردی، اهمیتی فرارشته‌ای در حوزه‌های ترجمه‌شناسی، اسلام‌شناسی و ارتباطات جهانی می‌یابد و زمینه درک عمیق‌تر از اثری معیار و شیوه‌های انتقال آن به جهان معاصر فراهم می‌آورد.

۲. بحث

نظریه‌های توصیفی ترجمه که توسط پژوهشگرانی مانند گیدئون توری شکل گرفتند، با رویکردی غیرتجویزی و تحلیلی به مطالعه پدیده ترجمه می‌پردازند. برخلاف نظریه‌های سنتی که به دنبال ارائه دستورالعمل‌های «چگونه ترجمه کردن» بودند، این رویکرد تمرکز خود را بر مطالعه نظام‌مند ترجمه‌های موجود و تحلیل آنچه در عمل رخ می‌دهد؛ قرار داده است.

در چارچوب نظری هنجارهای ترجمه، دو دسته اصلی از هنجارها مطرح می‌شود:

۱. **هنجارهای مقدماتی:** مربوط به سیاست‌های کلان ترجمه و جهت‌گیری کلی مترجم (مانند انتخاب متن، ترجمه مستقیم در مقابل ترجمه از زبان واسط، یا پذیرش یا عدم پذیرش متن خاصی برای ترجمه).
۲. **هنجارهای عملیاتی:** مرتبط با انتخاب‌های زبانی و متنی در سطح خرد و نحوه تصمیم‌گیری مترجم در حین فرآیند ترجمه (مانند الگوهای افزودن، حذف، جابه‌جایی یا تقسیم بندهای متنی) (Munday, 2001:113-115).

این چارچوب تحلیلی به پژوهشگران امکان می‌دهد بدون پیش‌داوری و قضاوت ارزشی درباره «کیفیت ترجمه»، به بررسی الگوهای ترجمه‌پردازی مترجمانی چون طاهره قطب‌الدین بپردازند. از این منظر، تصمیم‌های مترجم در بستر تاریخی، اجتماعی و فرهنگی خاص خود تحلیل می‌شود و جایگاه ترجمه در نظام ادبی زبان مقصد (در این مورد انگلیسی) مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. در حوزه مطالعات اسلامی معاصر، این رویکرد به ویژه برای تحلیل میزان پذیرش ترجمه‌های قطب‌الدین در محافل آکادمیک غرب و تأثیر این ترجمه‌ها در شکل‌گیری هنجارهای جدید در ترجمه متون اسلامی بسیار راهگشا است و به درک بهتر تعامل میان سنت‌های ترجمه شرقی و غربی کمک شایانی می‌کند.

دومین رکن اساسی در چارچوب نظری این پژوهش، نظریه هم‌ارزی پویا^۱ (Nida, 1964: 129) است که بعداً به هم‌ارزی کارکردی^۲ نیز شهرت یافت؛ این نظریه که توسط یوجین نایدا در دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ توسعه یافت، نقطه عطفی مهم در گذار از رویکردهای متن‌محور به رویکردهای مخاطب‌محور محسوب می‌شود. نایدا در دو کتاب «به سوی علم ترجمه»^۳ (۱۹۶۴) و «تئوری و عمل ترجمه»^۴ (۱۹۶۹) استدلال می‌کند که وفاداری حقیقی به متن مبدأ، در حفظ پوسته ظاهری کلمات نیست، بلکه در بازآفرینی «تأثیر» پیام نهفته است. بر اساس اصل محوری این نظریه، یعنی «تأثیر هم‌سنگ»، رابطه میان مخاطب مقصد و ترجمه باید متناظر با رابطه میان مخاطب اصلی و متن مبدأ باشد. بدین معنا که ترجمه باید همان واکنش‌های عاطفی، شناختی و زیبایی‌شناختی را در خواننده جدید برانگیزد که متن اصلی در مخاطب نخستین ایجاد کرده است (Nida, 1964: 129).

در این چارچوب، مترجم برای دستیابی به شیوایی و طبیعی بودن کلام در زبان مقصد، اختیار عمل دارد تا ساختارهای دستوری و صوری را تغییر دهد و معادل‌های فرهنگی ملموس را جایگزین واژگان ناآشنا نماید. این رویکرد به‌ویژه در ترجمه متون دینی و بلاغی، که هدفشان فراتر از اطلاع‌رسانی صرف و معطوف به ایجاد تحول روحی و اقناع مخاطب است، کارکردی حیاتی می‌یابد (Hatim & Munday, 2004: 34) با بهره‌گیری از هم‌ارزی کارکردی، مترجم می‌کوشد تا شکاف‌های تاریخی و فرهنگی را پر کند و پیام را برای مخاطب بومی، زنده و قابل‌فهم سازد. این نظریه با تأکید بر نقش فعال مخاطب،

1. Dynamic Equivalence
2. Functional Equivalence
3. Toward a Science of Translating
4. The Theory and Practice of Translation

زمینه‌ساز ظهور نظریه‌های هدفمندتری همچون اسکوپوس شد و امروزه اصول آن به عنوان استاندارد پذیرفته شده در ترجمه متون ادبی، تبلیغاتی و رسانه‌ای مورد استناد قرار می‌گیرد (Jiang, 2023: 1-6). سومین و محوری‌ترین بخش چارچوب نظری که تبیین‌کننده ساختار کلان اثر قطب‌الدین است، نظریه اسکوپوس^۱ نام دارد. هانس ورمیر و کاتارینا رایس با طرح این نظریه، «هدف^۲» را به عنوان عامل مسلط در فرآیند ترجمه معرفی کردند (Vermeer & Reiss, 2014:100). طبق اصول این نظریه، ترجمه یک «کنش انسانی^۳» است و هر کنشی لزوماً معطوف به هدفی مشخص است. قاعده بنیادین نظریه اسکوپوس تصریح می‌کند که هدف، روش را تعیین می‌کند؛ بدین معنا که راهبردها و انتخاب‌های مترجم تابع غایتی است که برای متن در زبان و فرهنگ مقصد تعریف شده است (Vermeer & Reiss, 2014: 100). در این نگرش، متن مبدأ به عنوان یک «پیشنهاد اطلاعاتی» تلقی می‌شود و مترجم بر اساس نیاز مخاطب و کارکرد مورد نظر (اعم از آموزشی، پژوهشی یا مذهبی)، درباره چگونگی انتقال، شرح یا تغییر بخش‌های مختلف متن تصمیم‌گیری می‌کند.

نظریه اسکوپوس با جایگزینی مفهوم «کفایت^۴» به عنوان معیار اصلی ارزیابی، موفقیت ترجمه را در گرو تحقق هدف تعیین شده می‌داند. این رویکرد بر «مخاطب‌محوری» استوار است و نیازهای فرهنگی و سطح دانش مخاطبان مقصد را تعیین‌کننده استراتژی ترجمه می‌شمارد (Baker & Malmkjær, 1998:198). مثلاً، در صورتی که هدف ترجمه استفاده در محافل دانشگاهی باشد، رعایت استانداردهای دقیق علمی، ارجاعات مستند و زبان فنی برای مترجم یک الزامی حرفه‌ای خواهد بود.

۲-۱. تحلیل نوآوری‌های ترجمه طاهره قطب‌الدین

با به کارگیری این دو چارچوب نظری، می‌توان می‌توان با قاطعیت گفت که اسکوپوس اصلی قطب‌الدین صرفاً ارائه یک متن مذهبی-تبلیغی برای شیعیان (که البته این کارکرد را نیز می‌تواند داشته باشد) نیست، بلکه هدف اصلی او ایجاد نسخه ای علمی، انتقادی و مرجع برای مخاطبان دانشگاهی، پژوهشگران و دانشجویان مطالعات اسلامی، ادبیات عرب و فلسفه در سراسر جهان بوده است. این هدف، یعنی تثبیت جایگاه نهج‌البلاغه به عنوان اثری کلاسیک جهانی هم‌تراز با متون بزرگ فلسفی و ادبی دیگر، در تمام اجزای کتاب او متبلور است.

۱-۱-۲. تهیه نسخه انتقادی متن عربی نهج البلاغه

اساس و بنیاد اعتبار علمی ترجمه طاهره قطب‌الدین، و شاید مهم‌ترین نوآوری او، در اقدامی ریشه‌ای تر نهفته است: ارائه یک متن عربی تصحیح شده و انتقادی. برخلاف بسیاری از ترجمه‌های پیشین که بر اساس چاپ‌های رایج و غیرانتقادی نهج‌البلاغه (مانند نسخه صبحی صالح یا محمد عبده) صورت گرفته‌اند، اساس کار قطب‌الدین، متنی است که شخصاً بر پایه چهارده دست‌نویس کهن و برگزیده از میان

1. Skopos Theory
2. Skopos
3. Translational Action
4. Adequacy

ده‌ها نسخه خطی موجود در کتابخانه شخصی‌اش تصحیح کرده است. این انتخاب، که خود حاصل سال‌ها پژوهش در حوزه پیچیده نسخه‌شناسی و فیلولوژی است، مستقیماً از «اسکوپوس» یا هدف غایی آکادمیک او نشأت می‌گیرد و سنگ بنای اعتبار کل اثر محسوب می‌شود (Qutbuddin, 2024: 50).

اهمیت و اعتبار این رویکرد عالمانه، توسط برجسته‌ترین متخصصان این حوزه نیز تأیید شده است. دوین جی. استوارت^۱، استاد دانشگاه اموری^۲، این اثر را «نسخه‌ای جدید و دقیق از این اثر ماندگار ادبیات عرب، مبتنی بر کهن‌ترین و معتبرترین نسخ خطی» توصیف می‌کند. به همین ترتیب، خیرت یان فان خیلدر، استاد بازنشسته دانشگاه آکسفورد، بر ماهیت علمی این نسخه تأکید کرده و آن را یک «نسخه علمی درخشان» و «دستاوردی بزرگ» می‌نامد (Qutbuddin, 2024, back cover). این تمجیدها از سوی بالاترین مراجع علمی، نشان می‌دهد که اقدام قطب‌الدین، نقطه عطفی در مطالعات نهج البلاغه تلقی شده است.

ارائه نسخه‌ای انتقادی در کنار ترجمه، کتاب را به ابزاری برای پژوهشگران حوزه‌های نسخه‌شناسی، فیلولوژی عربی و تاریخ متن تبدیل کرده و به خواننده متخصص اجازه می‌دهد تا ترجمه را با متنی مصحح و معتبر مقایسه کند و حتی در مورد انتخاب‌های مترجم در گزینش میان قرائت‌های مختلف در نسخ خطی به قضاوت بنشیند. این امر، سطح گفت‌وگو در مورد نهج البلاغه را به شدت ارتقا می‌دهد و آن را در جایگاه آثاری چون نسخه‌های انتقادی متون کلاسیک یونانی یا لاتین قرار می‌دهد. از منظر تحلیل گفتمان انتقادی، این کنش، حرکتی مهم در عرصه آکادمیک نیز محسوب می‌شود؛ زیرا با ارائه نسخه‌ای انتقادی معتبر توسط پژوهشگری برجسته از درون سنت اسلامی، این اثر به نوعی مرجعیت متنی را به خود بازمی‌گرداند و با گفتمان‌های شرق‌شناسانه کلاسیک که اغلب صلاحیت نهایی در تصحیح و نقد متون اسلامی را برای خود قائل بودند، به رقابت برمی‌خیزد.

علاوه بر این، شکل ارائه متن به صورت دو زبانه که در آن متن عربی و ترجمه انگلیسی در صفحات روبرو قرار دارند، خود انتخابی هدفمند و همسو با اسکوپوس آکادمیک است. این شکل ارائه، خواننده را به مقایسه و تحلیل دقیق تشویق می‌کند و فضایی برای «شفافیت» ترجمه ایجاد می‌نماید. این طراحی، برخلاف رویکردی که صرفاً متن مقصد را ارائه می‌دهد و مترجم را در جایگاه مرجعی نامرئی قرار می‌دهد، به خواننده اجازه می‌دهد تا خود به قضاوت در مورد انتخاب‌های مترجم بپردازد و این دقیقاً همان چیزی است که یک محیط پژوهشی سالم و پویا به آن نیازمند است.

۲-۱-۲. پانویس‌های توضیحی ترجمه

یکی از چالش‌های هستی‌شناختی و بنیادین در فرآیند ترجمه متون کلاسیک، به‌ویژه متونی که در اتمسفر فرهنگی، جغرافیایی و تاریخی ویژه‌ای نظیر شبه‌جزیره عربستان در سده نخست هجری تکوین یافته‌اند،

1. Devin J. Stewart
2. Emory University

مواجهه با عناصر فرهنگی خاص و اصطلاحاتی است که دلالت‌های معنایی آن‌ها فراتر از سطوح واژگانی و ارجاعات مستقیم است.

نهج‌البلاغه مشحون از استعاره‌ها، کنایات و امثال‌وحکمی است که عناصر سازنده آن نقشی محوری در صورخیال و زبان‌شناسی آن ایفا می‌کنند. بدیهی است که ترجمه تحت‌اللفظی یا صوری این عبارات برای مخاطب مدرن غربی، فاقد دلالت معنایی روشن است و ممکن است تصویری بدوی، نامفهوم و حتی غریب از متن ارائه دهد.

در همین راستا، طاهره قطب‌الدین با اتخاذ رویکردی که در آن متن اصلی با لایه‌هایی از توضیحات تکمیلی و زمینه‌ساز پشتیبانی می‌شود، کارکرد پانویس‌ها را از حاشیه‌نویسی صرف ارتقا داده و آن‌ها را به ابزاری حیاتی برای ابهام‌زدایی فرهنگی بدل ساخته است. در این رویکرد، پانویس‌ها همچون ابزارهای تفسیری عمل می‌کنند و شکاف معرفتی میان زیست‌جهان مبدأ و افق فهم مخاطب مقصد را پر می‌نمایند.

در ادامه، به واکاوی و تحلیل سه شاهد متنی برجسته در این حوزه می‌پردازیم که نشان‌دهنده کارایی این رویکرد است:

۱- امیرالمؤمنین (ع) در مقام اتمام حجت با دشمنان و تبیین ناگزیر بودن توسل به شمشیر پس از بن‌بست راهکارهای دیپلماتیک و صلح‌آمیز، می‌فرمایند: «...فَإِنَّ آخِرَ الدَّوَاءِ الْكَيُّ...» (خطبه/۱۶۸).

ترجمه صوری و واژه‌به‌واژه این عبارت به انگلیسی، یعنی "The last medicine is cauterization"، برای خواننده غربی که با تاریخ پزشکی سنتی عرب و جایگاه «داغ‌گذاری» (Cauterization) در آن ناآشناست، ممکن است به‌عنوان گزاره‌ای پزشکی، خشن و بی‌ارتباط با بافت سیاسی-نظامی خطبه تعبیر شود. چنین برداشتی می‌تواند متن را از کارکرد اصلی خود تهی سازد. قطب‌الدین با اینکه در برگردان عبارت، ترجمه‌ای دقیق ارائه می‌دهد:

"Cauterizing is the last resort" (Qutbuddin, 2024: 385)

با این حال، او بلافاصله در پانویس، با رویکردی زبان‌شناختی و فرهنگی، به تشریح لایه‌های زیرین و دلالت‌های ضمنی این عبارت می‌پردازد و تصریح می‌کند:

"Ar. ākhir al-dā' al-kayy, proverb referring to battle as the final option; also rendered: ākhir al-dawā' al-kayy... Etiology in F 283-284; Ibn Manzūr, Lisān, s.v. "K-W-Y." (Qutbuddin, 2024: 385, fn. 1).

در این توضیحات فرامتنی، مترجم با انجام دو کنش علمی هم‌زمان شامل گونه‌شناسی و تفسیر، نخست هویت عبارت را به‌عنوان یک ضرب‌المثل آشکار می‌سازد تا مخاطب را از توقف در سطح معنای ارجاعی و تحت‌اللفظی برحذر داشته و به ساحت معنای ثانویه رهنمون سازد؛ و در گام بعد، با تبیین صریح کارکرد کنایی آن و استناد به منابع مرجع لغت‌شناسی نظیر لسان‌العرب، دقت فیلولوژیک و اعتبار آکادمیک این خوانش را تضمین می‌نماید. بدین ترتیب، این پانویس، کارکرد معنایی عبارت را از یک توصیه پزشکی

صرف، به یک استراتژی نظامی-سیاسی ارتقا می‌دهد و از هرگونه کج‌فهمی محتمل برای مخاطب غیرعرب جلوگیری می‌کند.

۲. در فرازی دیگر آنجا که امام (ع) بر هوشیاری و رصد دقیق توطئه‌های دشمن تأکید می‌ورزند «...وَلَا أَكُونُ كَالضَّبْعِ تَنَامُ عَلَى طُولِ الدَّمِ...» (خطبه/۶)، با استعاره‌ای دشوار و ریشه‌دار در زیست‌جهان بادیه‌نشینان مواجهیم. این عبارت به تکنیک خاصی در شکار سنتی اشاره دارد که طی آن، شکارچی با کوبیدن مداوم سنگ‌ریزه (لدم) و ایجاد آهنگی یکنواخت، کفتار را به خوابی مرگبار فرو می‌برد. بدیهی است که ترجمه تحت‌اللفظی این تصویر برای مخاطب ناآشنا با سنت‌های بیابانی، فاقد کارکرد ارتباطی است. قطب‌الدین با درک این شکاف فرهنگی، از راهبرد ترجمه توصیفی بهره‌جسته و عبارت را چنین بازآفرینی کرده است:

“By God, I shall not behave like the hyena that, sleeping through a prolonged barrage of pebbles, is captured by the stealthy hunter.” (Qutbuddin, 2024: 125)

مترجم با افزودن عامدانه عبارات توضیحی نظیر "prolonged barrage of pebbles" (رگبار ممتد سنگ‌ریزه‌ها) و تصریح بر پیامد ماجرا با عبارت "is captured" (اسیر می‌شود)، دلالت‌های ضمنی متن، یعنی غفلت منجر به اسارت را به سطح زبانی آورده و ابهام‌زدایی کرده است؛ رویکردی که نشان می‌دهد بدون واکاوی فرهنگی و بسط معنایی مفهوم لدم، انتقال جوهره استعاره ناممکن می‌بود.

۳. در یکی از عبارات معروف نهج البلاغه، امام (ع) در توصیف ماهیت درونی و روان‌شناختی «گروه باغی»، از ترکیب واژگانی چندلایه «...فِيهَا الْحَمَاءُ وَالْحُمَةُ...» بهره می‌جویند. قطب‌الدین در برگردان جمله: «وَأَنَّهَا لِلْفِتْنَةِ الْبَاغِيَّةِ فِيهَا الْحَمَاءُ وَالْحُمَةُ وَالشُّبُهَةُ الْمَغْدِفَةُ» (خطبه/۱۳۵)، به شکل زیر:

“Their insides are filled with dark slime, scorpion venom, and black suspicions” (Qutbuddin, 2024:319)

با گزینش هوشمندانه "Dark slime" برای «حَمَاءُ» و "Scorpion venom" برای «حُمَةُ»، کوشیده است تا انزجار حسی و زهرآگین بودن فضای فتنه را بازآفرینی کند. با این حال، اوج دقت فیلولوژیک در پانویس نمایان می‌شود؛ جایی که مترجم در پاورقی، ضمن تبیین استعاره «لجن تیره» به‌عنوان نماد فریب و تباهی، به ریشه‌های بینامتنی آن با قرآن (آیه ۲۶ سوره حجر و خلقت انسان از گل تیره) ارجاع می‌دهد. فراتر از این، او با ذکر قرائت جایگزین متنی «حَمَاءُ» (به معنای خویشاوند سببی) در نسخه‌های دیگر، لایه‌ای تاریخی-سیاسی به متن می‌افزاید که می‌تواند اشاره‌ای مستقیم به «زبیر» (پسرعمه پیامبر و علی (ع)) باشد. این رویکرد نشان می‌دهد که مترجم چگونه با مدیریت «چندمعنایی واژگان» و «تنوع نسخ‌شناسی»، ابعاد کلامی، تاریخی و ادبی متن را به‌صورت هم‌زمان پوشش داده است.

۳-۱-۲. ایجاد شبکه بینامتنی

کلام امام علی (ع) در نهج‌البلاغه، متنی منفک از سنت پیش از خود نیست و در گفتگویی دائمی و پویا با شبکه گسترده‌ای از متون دینی، حکمی و اخلاقی در تمدن اسلامی قرار دارد. یکی از دستاوردهای مهم

ترجمه و نسخه انتقادی طاهره قطب‌الدین، آشکار ساختن و نقشه‌برداری علمی از همین ارتباطات بینامتنی از طریق پانویس‌های دقیق و پژوهش‌محور است. این رویکرد، نهج‌البلاغه را از اثری منفرد به نقطه‌ای کانونی در مجموعه‌ای از متون مرتبط بدل می‌کند و به پژوهشگر، سرخ‌هایی ارزشمند برای مطالعات تطبیقی و تاریخ‌اندیشه ارائه می‌دهد. نمونه‌های ذیل این مدعا را تایید می‌کنند:

۱- امام (ع) در مقام تقبیح لجاجت و اصرار بر مسیر باطل، از ترکیبی چندلایه از مفاهیم قرآنی و بلاغی بهره می‌جویند: «...مَنْ لَجَّ وَ تَمَادَى فَهُوَ الرَّكْسُ الَّذِي رَانَ اللَّهُ عَلَى قَلْبِهِ وَ صَارَتْ دَائِرَةُ السُّوءِ عَلَى رَأْسِهِ...» (خطبه/۲۲). قطب‌الدین با ترجمه:

“...all who persevere in their wrongdoing will be driven back—God will corrode their hearts, and the wheel of evil fortune will descend on their heads.” (Qutbuddin, 2024:653)

به وسیله گزینش واژگان کلیدی نظیر "Corrode" برای «رآن» (زنگار بستن) و "Wheel of evil fortune" برای «دائرة السوء»، بار معنایی انحطاط تدریجی و فرجام شوم را به شیوایی تمام منتقل می‌سازد. اما هنر اصلی مترجم در پانویس نهفته است؛ جایی که با ارجاع دقیق به شبکه بینامتنی آیات قرآن (نسا/۸۸، مطففین/۱۴، و فتح/۶)، نشان می‌دهد که کلام امام چقدر عمیق با آموزه‌های وحیانی درآمیخته است.

۲- آنجا که امام علی (ع) به قیاسی ظریف میان موضع خود و موضع حضرت موسی (ع) می‌پردازند «...لَمْ يُوجِسْ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ خِيفَةً...» (خطبه/۴)، مترجم با ارائه برگردان دقیق:

“Moses was not fearful for his life—what he feared was the dominance of the ignorant and the control of the errant.” (Qutbuddin, 2024:125).

از طریق ساختار تقابلی “was not...—what he feared was...” (نفی ترس شخصی و اثبات نگرانی برای حقیقت)، موفق به بازآفرینی این تمایز بنیادین شده است. گزینش واژگان “Dominance” و “Control” برای «غلبه» و «دول»، به‌درستی بر دلالت‌های سیاسی و اجتماعی تأکید می‌کند. اما در این مورد هم، اهمیت اصلی در پانویس نهفته است؛ جایی که مترجم با ارجاع به شبکه بینامتنی داستان موسی در قرآن (سوره هود/۷۰، طه/۶۷)، کارکرد بلاغی این قیاس را آشکار می‌سازد.

۳. امام علی (ع) در مقام تقبیح عالمان بی‌عمل و گمراه، از استعاره‌ای پیچیده و چندلایه بهره می‌جویند: «...فَهُوَ مِنْ لَبْسِ الشُّبُهَاتِ فِي مِثْلِ نَسْجِ الْعُنْكَبُوتِ...» (خطبه/۱۷). قطب‌الدین با ارائه ترجمه:

“...he remains entangled in a web of doubt” (Qutbuddin, 2024:134)

و بهره‌گیری از تصویرسازی «درهم‌تنیدگی در تارهایی از جنس تردید»، دلالت‌های حسی و روان‌شناختی این سردرگمی را به‌نیکی منتقل کرده است. هنر اصلی مترجم در این بخش، ارجاع به ریشه‌های بینامتنی این استعاره در سوره عنکبوت (آیه/۴۱)، و نمایش بار معنایی بی‌پایگی و سستی

بنیادین بنای اندیشه این عالمان با ارجاع به منبع و حیانی است. این کاربست، به مخاطب نشان می‌دهد که کلام امام (ع) در تقبیح مدعیان کاذب علم، مستقیماً از مفاهیم قرآنی سرچشمه می‌گیرد و فراتر از قضاوت‌های شخصی است.

۲-۲. دستیابی به هم‌ارزی کارکردی

پس از تبیین «اسکوپوس» یا هدف غایی ترجمه قطب‌الدین، اکنون می‌توان به تحلیل راهبردهای خرد او در سطح ترجمه پرداخت. در این بخش، با استفاده از نظریه هم‌ارزی کارکردی که بر اولویت تأثیرگذاری بر مخاطب نسبت به حفظ ساختار صوری تأکید دارد؛ به بررسی این موضوع می‌پردازیم که مترجم چگونه تلاش می‌کند تا تأثیر متن اصلی بر مخاطبان را در مخاطبان زبان مقصد بازآفرینی کند. این رویکرد، فراتر از وفاداری صرف به کلمات و ساختارها، بر بازآفرینی «کارکرد» پیام در بافت فرهنگی جدید تمرکز دارد.

۲-۲-۱. هم‌ارزی کارکردی در سطح عاطفی و تصویرسازی

بخش عظیمی از قدرت اقناعی و تأثیرگذاری نهج البلاغه، مدیون تصویرسازی‌های غنی و استعاره‌های حسی است که مستقیماً عواطف مخاطب را هدف می‌گیرند. در ترجمه این بخش‌ها، وفاداری به معنای تحت‌اللفظی واژگان کافی نیست؛ مترجم باید بتواند «بار عاطفی» و شوک حاصل از تصویر را در زبان مقصد بازآفرینی کند. قطب‌الدین در این زمینه، رویکردی جسورانه اتخاذ کرده و به جای تلطیف استعاره‌ها، بر جنبه‌های حسی و تکان‌دهنده آن‌ها تأکید می‌ورزد.

۱- آنجا که امام علی (ع) با لحنی انذارآمیز و تصویری مشمئزکننده دنیاپرستان را در عبارت «...فَانْمَا أَهْلُهَا كَلَابٌ عَاوِيَةٌ...» (نامه/۳۱) توصیف می‌کنند، قطب‌الدین با برگردان:

Are her people anything but howling dogs and savage predators?
(Qutbuddin, 2024: 585)

کوشیده است تا چالش انتقال هم‌زمان مفاهیم «خطر»، «پستی» و «صدا» را مرتفع سازد. در این ترجمه، گزینش هوشمندانه واژه "howling" به جای بدیل‌های ساده‌تری نظیر "barking"، با تداعی طنین ممتد و وحشت‌زای زوزه‌گرگ‌سانان در فضای بدوی، بُعد صوتی و هراس‌انگیز صحنه را تقویت کرده است. افزون بر این، مترجم با بهره‌گیری از صنعت جان‌بخشی و استفاده از ضمیر مؤنث "Her" برای ارجاع به «دنیا» (علی‌رغم خنثی بودن اشیاء در دستور زبان انگلیسی)، ضمن حفظ ساختار جنسیت در زبان مبدأ، دنیا را همچون زنی فتانه بازنمایی می‌کند که سرسپردگانش چون سگ‌هایی گرسنه بر سر او به نزاع برخاسته‌اند؛ تمهیدی بلاغی که دقیقاً همان حس تحقیر و اشمئزاز نهفته در متن اصلی را در ذهن خواننده مقصد بازآفرینی می‌کند.

۲- امام علی (ع) با ترسیم تصویری که قدرت بلاغی آن در تضاد دیالکتیکی میان «لذت لامسه» و «واقعیت مرگبار درونی» نهفته است، دنیا را این‌گونه توصیف می‌فرماید: «...لَيْنٌ مَسْهًا، وَالسَّمُّ النَّاقِعُ فِي جَوْفِهَا...» (حکمت/۱۳۹). قطب‌الدین در ترجمه این عبارت به:

“...soft to the touch but filled with deadly poison” (Qutbuddin, 2024: 711)

با هوشمندی از معادل‌های انتزاعی فاصله گرفته و با گزینش عبارت "soft to the touch"، بر تجربه فیزیکی و ملموس پوست مار تمرکز کرده است. وی از این رهگذر، نرمی فریبنده ظاهری را بلافاصله در تقابل با "deadly poison" (سم کشنده) قرار می‌دهد تا با حفظ واژگان حسی، همان تجربه متناقض نمای «جذب و دفع» و هم‌آمیزی «زیبایی و خطر» را دقیقاً برای مخاطب بازسازی نماید. ۳- امام در فرازی خطاب به سپاهیان خویش در عرصه نبرد می‌فرماید: «...وَ تَجَلَّبُوا السَّكِينَةَ...» (خطبه/۶۶). واژه «جلباب» به معنای پوشش سراسری یا زره است و ترکیب آن با «سکینه» (آرامش)، استعاره‌ای مکنیه است.

“...and envelop your bodies with calm” (Qutbuddin, 2024: 187).

قطب‌الدین فعل «تجلیب» را به "envelop" (احاطه کردن کامل / در پوشش گرفتن) ترجمه کرده و عبارت "your bodies" را افزوده است. این کار، مفهوم انتزاعی آرامش روان را به حفاظی فیزیکی تبدیل می‌کند. مترجم با این انتخاب واژگانی نشان می‌دهد که آرامش، مانند یک زره یا سپر نامرئی، بدن سرباز را در برابر ترس و اضطراب محافظت می‌کند. قطب‌الدین با این «عینیت‌بخشی»، کارکرد روانی دستور امام را به‌درستی منتقل کرده است.

۲-۲-۲. هم‌ارزی کارکردی در سطح مفاهیم اخلاقی و بین‌فرهنگی

بسیاری از مفاهیم اخلاقی در نهج‌البلاغه، اگرچه در بستر فرهنگی اسلامی بیان شده‌اند، اما دارای هسته‌ای جهان‌شمول هستند که با تجربیات و دغدغه‌های بنیادین انسان در هر عصر و فرهنگی ارتباط برقرار می‌کند. کار مترجم آکادمیک، ارائه این مفاهیم به گونه‌ای است که این هسته جهان‌شمول برای مخاطبی از فرهنگی دیگر نیز قابل درک، تأثیرگذار و قابل تأمل باشد. در این راستا، ترجمه قطب‌الدین از حکمت‌های اخلاقی، نمونه‌ای برجسته از تلاش برای دستیابی به هم‌ارزی کارکردی در سطح مفاهیم بین‌فرهنگی است. نمونه‌های ذیل موید این امر است:

۱- آنجا که امام (ع) به تبیین «آسیب‌شناسی اجتماعی زبان» و مرزهای باریک میان تملق و حسادت می‌پردازد «...وَ التَّقْصِيرُ عَنِ الاسْتِحْقَاقِ عِيٌّ...» (حکمت/۳۳۰)، قطب‌الدین با ارائه ترجمه:

“Praise below a person's worth is impotence or envy” (Qutbuddin, 2024: 787).

تفسیری روان‌شناختی و عمیق از متن ارائه کرده است. اوج هنر مترجم در برگردان واژه «عی» به "Impotence" (عجز/ ناتوانی) نمایان می‌شود؛ در حالی که معنای قاموسی «عی» به «درماندگی در گفتار» دلالت دارد، مترجم با این گزینش هوشمندانه، مفهوم را از یک نقص زبانی فراتر برده و آن را به سطح یک نقص شخصیتی و فلج اخلاقی ارتقا داده است. این انتخاب واژگانی به مخاطب نشان می‌دهد که ناتوانی در ادای حق مطلب و بیان شایستگی دیگری، ریشه در لکت زبان ندارد، بلکه ناشی از «فقدان قضاوت صحیح» و «ضعف در شجاعت اجتماعی» است.

۲- در ترجمه عبارت: «أَيُّهَا النَّاسُ الرَّهَادَةُ قَصْرُ الْأَمَلِ» (خطبه/۷۸) آنجا که امام (ع) به بازتعریف مفهوم بنیادین «زهد» می‌پردازند؛ مترجم با ارائه ترجمه:

“People! To reject worldliness is to desire little” (Qutbuddin, 2024: 203).

آگاهانه از سنت رایج ترجمه این واژه به "Asceticism" که بار معنایی رهبانیت مسیحی و انزواطلبی را تداعی می‌کند؛ فاصله گرفته است. در این برگردان، جایگزینی اسم انتزاعی با عبارت فعلی و پویای "To reject worldliness"، موجب تغییر در مقوله دستوری شده است؛ تمهیدی زبانی که زهد را از حالتی انفعالی و ایستا، به کنشی فعالانه و انتخابی آگاهانه بدل می‌سازد که برخلاف رهبانیت، با زیست اجتماعی و حضور مؤثر در جامعه سازگاری کامل دارد.

۳- در عبارت «...مَنْ كَثُرَ كَلَامُهُ كَثُرَ خَطْوُهُ...» (حکمت/۳۳۲)، امام (ع) فرآیند سقوطی اخلاقی را ترسیم می‌کنند؛ که بدین شکل ترجمه شده است:

“When words multiply, errors multiply; when errors multiply, modesty decreases...” (Qutbuddin, 2024: 787).

مترجم با تکرار فعل "multiply" برای هر دو طرف معادله و استفاده از ساختار "When... [then]"، رابطه همبستگی مستقیم و اجتناب‌ناپذیر میان پرگویی و لغزش را نشان می‌دهد. ساختار جملات در انگلیسی به گونه‌ای چیده شده که گویی بیانگر قانونی طبیعی یا ریاضی است و قطعیت گزاره اخلاقی امام را به مخاطب القا می‌کند.

۲-۲-۳. هم‌ارزی کارکردی در سطح تأملات وجودی و فلسفی

بخش‌های فلسفی و حکمی نهج البلاغه، در بردارنده عمیق‌ترین تأملات در باب هستی، زمان و ذات باری تعالی است. چالش مترجم در اینجا، حفظ «دقت فلسفی» در کنار «شیوایی ادبی» است.

۱- امام (ع) در بیان بیهودگی تلاش‌های دنیوی می‌فرمایند: «...فَكَمْ مِنْ مُؤْمِلٍ مَا لَا يُدْرِكُهُ وَ كَمْ مِنْ بَانٍ مَا لَا يَسْغُنُهُ...» (حکمت/۳۲۷). قطب‌الدین در ترجمه از آرایه ادبی تکرار در آغاز جملات بهره برده است:

“...How many a person hopes for what he will not attain! How many a person builds what he will not inhabit!” (Qutbuddin, 2024: 785).

تکرار ساختار "How many a person" مانند ضربات پیاپی چکش بر ذهن مخاطب فرود می‌آید. این ریتم تکرارشونده، کارکردی معنایی دارد: القای حس «تکرار بیهوده تاریخ» و کثرت قربانیان آرزوهای دراز. استفاده از افعال متضاد (Hopes/Not attain, Builds/Not inhabit) پارادوکس تراژیک زندگی انسانی را برجسته می‌کند.

۲- در تحلیل عبارت فلسفی و پیچیده «كُلُّ مُسَمًّى بِالْوَحْدَةِ غَيْرُهُ قَلِيلٌ...» (خطبه/۶۵)، قطب‌الدین با اتخاذ رویکردی تفسیری-هستی‌شناسانه، آن را به شکل زیر ترجمه کرده است:

“...Other than him, nothing can be described as one” (Qutbuddin, 2024: 187).

گزینش واژه چندوجهی "One" و پرهیز از معادل‌سازی مستقیم برای واژه «قلیل» در متن اصلی، اقدامی هوشمندانه در راستای انتقال دقیق بار معنایی است. مترجم در پانویس، با واگوی مفهوم «قلیل»، به تبیین لایه‌های معنایی آن می‌پردازد: از معنای تحت‌اللفظی «کم» تا تفاسیر کلامی که آن را به «محدودیت عددی» یا «ضعف وجودی» ماسوی‌الله تعبیر کرده‌اند. این رویکرد، ضمن حفظ سلاست متن، مخاطب را با غنای تفسیری و دقت فلسفی کلام امام در مرزبندی میان «وحدت حقیقی» (حق تعالی) و «وحدت اعتباری» (مخلوقات) آشنا می‌سازد.

۳. در حکمت ۱۲۵ (یا ۱۱۴)، آنجا که امام علی (ع) مراتب دین‌داری را با عبارت «الإسلامُ هُوَ التَّسْلِيمُ، وَالتَّسْلِيمُ هُوَ الْيَقِينُ...» تبیین می‌فرمایند، قطب‌الدین در برگردان انگلیسی آن:

"Islam means submission, submission means certainty, certainty means belief" ... (Qutbuddin, 2024: 713)

با ظرافت از آرایه بلاغی «تکرار زنجیره‌ای»^۱ بهره برده است. در این ساختار، واژه پایانی هر گزاره به رکن آغازین گزاره بعد تبدیل می‌شود تا فراتر از یک فرم نحوی، بازتاب‌دهنده «پیوستگی ذاتی» و «ترتیب منطقی» مراحل ایمان باشد؛ تمهیدی که به مخاطب نشان می‌دهد چگونه هر مرتبه از معرفت دینی، به‌طور بنیادین مقدمه و لازمه مرتبه بالاتر است.

۴-۲-۲. دستیابی به هم‌ارزی کارکردی در سطح ساختار، ریتم و لحن

موسیقی کلام (سجع) و آهنگ جملات در نهج‌البلاغه، بخشی جدایی‌ناپذیر از پیام است. قطب‌الدین با آگاهی از ناتوانی زبان انگلیسی در بازتولید سجع عربی، به استراتژی جایگزین «موازنه ساختاری»^۲ روی آورده است. این تکنیک به او اجازه داده تا ضرب‌آهنگ، موسیقی کلام و لحن خطابی و حماسی کلام امیرالمؤمنین (ع) را در زبان مقصد بازآفرینی کند.

نمونه‌های زیر متن ترجمه قطب‌الدین که نشان‌دهنده دستیابی به این هم‌ارزی کارکردی است، موبد این امر است:

۱- «...كُلُّ عَزِيزٍ غَيْرُهُ ذَلِيلٌ، وَكُلُّ قَوِيٍّ غَيْرُهُ ضَعِيفٌ، وَكُلُّ مَالِكٍ غَيْرُهُ مَمْلُوكٌ، وَكُلُّ عَالِمٍ غَيْرُهُ مُتَعَلِّمٌ...» (خطبه/۱۶۲)

"Other than him, the mighty are humble, the strong are weak, masters are slaves, the learned are students..." (Qutbuddin, 2024: 187).

مترجم در اینجا برای بازتولید سجع‌های کوتاه و متوالی عربی، از تکرار متقارن ساختار نحوی [The + Adjective/Noun + are + Adjective/Noun] استفاده کرده است. این تقارن دقیق در زبان انگلیسی، علاوه بر این که تضادهای مفهومی (قوی/ضعیف، مالک/برده و...) را برجسته می‌کند، همان ریتم یکنواخت، قاطع و آهنگینی را که در ادای عبارت «كُلُّ... غَيْرُهُ...» وجود دارد، در ذهن مخاطب انگلیسی‌زبان خلق می‌نماید.

1. Anadiplosis
2. Syntactic Parallelism

۲- «... وَإِنَّ الْيَوْمَ عَمَلٌ وَلَا حِسَابٌ، وَعَدَاً حِسَابٌ وَلَا عَمَلٌ.» (خطبه/۴۲)

“Today is the day for deeds, not reckoning. Tomorrow is the day of reckoning, not deeds”. (Qutbuddin, 2024: 167).

در این فراز، کلام امام بر پایه تضاد و تقارنی بی نظیر استوار است. قطب‌الدین برای جبران فقدان سجع، از آرایه «موازنه معکوس» بهره برده است. او ساختار [Time + is the day for + Noun] را در جمله دوم دقیقاً تکرار کرده، اما جای دو اسم (reckoning و deeds) را با هم عوض کرده است. این تقارن آینه‌وار، لحن هشداردهنده و کوبنده کلام را حفظ کرده و آهنگی خلق کرده که از نظر کارکردی کاملاً با موسیقی متن اصلی هم‌ارز است.

۳- «... إِنَّهُ لَيَقُولُ فَيَكْذِبُ، وَيَعِدُ فَيُخْلِفُ، وَيُسْأَلُ فَيُخَلِّ، وَيَسْأَلُ فَيُلْحِفُ...» (خطبه/۸۱)

“When he speaks, he lies, when he promises, he breaks his promise, when he solicits, he badgers—but when he himself is solicited, he is stingy.” (Qutbuddin, 2024: 215).

در متن عربی، افعال مضارع به شکلی مسلسل‌وار و با فاء نتیجه‌گیری (ف) به دنبال هم آمده‌اند تا زشتی‌ها و تناقضات رفتاری شخص مورد نظر (عمر و عاص) را به سرعت و با ضرب‌آهنگ بالا بگویند. قطب‌الدین این ریتم مقطع و تند را با تکرار بلوک‌های نحوی [When he + Verb 1 + he +] [Verb 2] جبران کرده است. این هم‌ارزی ساختاری سبب شده تا احساس تحقیر و ریتم مسلسل‌وار کلام امام، بدون نیاز به قافیه‌پردازی تصنعی، در نثر انگلیسی به روانی جاری شود.

۵-۲-۲. بازآفرینی حکمت تعلیمی و خلق امثال و حکم

در ترجمه حکمت‌های نهج البلاغه (کلمات قصار)، چالش اصلی مترجم گذر از معنای صرف و دستیابی به ویژگی «سهل و ممتنع بودن» و «کیفیت بیادسپاری» است. قطب‌الدین در این بخش کوشیده است تا با ایجاز و گزینش دقیق واژگان، جملاتی خلق کند که در زبان مقصد کارکرد «امثال و حکم» را ایفا نمایند. نمونه‌های زیر این مدعا را تایید می‌کنند:

۱- در حکمت ۷۲، آنجا که امام (ع) ملاک ارزش انسان را تبیین می‌فرمایند «... قِيمَةُ كُلِّ امْرِئٍ مَا يُخْسِنُهُ...»، مترجم با برگردان موجز و روان:

“The measure of a man is the good he does” (Qutbuddin, 2024: 699).

موفق به خلق ساختاری ضرب‌المثل گونه شده است. این ترجمه با بهره‌گیری از نحوی ساده و مستقیم، پارادایم ارزش‌گذاری را از مقوله «تبار و نژاد» به مقوله «کنش و مهارت» تغییر می‌دهد و همان قاطعیت و کلیت قانون‌مند کلام امام را بازتاب می‌دهد.

۲- در حکمت ۱۶ و در بیان ناپایداری فرصت‌ها «... الْفُرْصَةُ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ، فَأَتْتَهُمْوَا فُرْصَ الْخَيْرِ...»، مترجم با گزینش هوشمندانه فعل پویا و قدرتمند "Seize" (قاپیدن/دروبرودن) در ترجمه:

“Opportunity passes like a cloud, so seize every opportunity for good.” (Qutbuddin, 2024: 683).

بار معنایی ویژه‌ای به متن بخشیده است این برابرگزینی، فراتر از یک معادل‌سازی ساده عمل کرده و حس «اضطرار»، «فوریت» و لزوم کنش‌گری سریع را با توانی مضاعف به مخاطب هدف منتقل می‌سازد. ۳. در حکمت ۱۴۸، مترجم در مواجهه با تصویر بدیع «...فَإِنَّ الْمَرْءَ مَخْبُوءٌ تَحْتَ لِسَانِهِ...»، از وسوسه ساده‌سازی یا استفاده از معادل‌های تفسیری پرهیز کرده و با ترجمه وفادارانه:

“...for a man is hidden under his tongue” (Qutbuddin, 2024: Wisdom 148).

دست به نوعی «آشنایی‌زدایی» زده است حفظ این استعاره مکنیه و تصویر غریب «پنهان شدن در زیر زبان»، خواننده را به تأمل وامی‌دارد و عمق روان‌شناختی و هستی‌شناسانه کلام امام را از تقلیل یافتن به پندی اخلاقی معمولی مصون می‌دارد.

۳. نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر، با تحلیل نوآوری‌های زبانی و مفهومی در ترجمه طاهره قطب‌الدین از نهج البلاغه، نشان داد که این اثر علاوه بر برگردان دقیقاً انگلیسی از متن عربی؛ طرحی فکری و فرهنگی جامع است که نقطه عطفی در تاریخ ترجمه‌های این متن شریف و معیاری نوین در حوزه ترجمه متون کلاسیک اسلامی به شمار می‌رود.

یافته‌ها در دو بعد اصلی قابل جمع‌بندی است: در بعد نوآوری‌های زبانی، تحلیل‌ها نشان داد که موفقیت این ترجمه ریشه در توانایی مترجم در دستیابی به «هم‌ارزی کارکردی» دارد. او با درک عمیق از این که بلاغت نهج‌البلاغه صرفاً در واژگان خلاصه نمی‌شود، به جای تقلید صوری، به دنبال بازآفرینی تأثیر متن بر مخاطب بوده است. این رویکرد در بازآفرینی ریتم خطابی کلام امام (ع) از طریق ساختارهای نحوی موازی، حفظ لحن‌های گوناگون از حماسی و نظامی گرفته تا نیایشی و حکمی، و ترجمه استعاره‌ها و کنایه‌های قدرتمند بدون تلطیف، به وضوح مشهود است. نتیجه این رویکرد، متنی است که ضمن وفاداری کم‌نظیر به معنای متن اصلی، بخش قابل توجهی از قدرت بلاغی، آهنگ و تأثیر عاطفی آن را نیز برای خواننده انگلیسی‌زبان زنده می‌کند.

در بعد نوآوری‌های مفهومی، این ترجمه با اتخاذ یک «اسکوپوس» یا هدف آکادمیک، نهج‌البلاغه را از متنی عمدتاً درون‌دینی به یک منبع پژوهشی جهانی بدل کرده است. این مهم از دو طریق محقق شده است: نخست، ارائه تصحیح انتقادی معتبر از متن عربی به همراه یک دستگاه علمی جامع از حواشی و نمایه‌ها که این اثر را به ابزاری خودکفا برای محققان تبدیل می‌کند. دوم، بازنمایی هوشمندانه مفاهیم کلیدی چون عدالت، آزادی و تأملات وجودی در بستری که با گفتمان‌های فلسفی، سیاسی و اخلاقی معاصر قابل گفتگوست. این رویکرد، نهج‌البلاغه را به متنی زنده، پویا و مرتبط برای دغدغه‌های انسان امروز تبدیل کرده و پتانسیل آن را برای نقش‌آفرینی در دیالوگ‌های بین‌فرهنگی و بین‌ادیانی به حداکثر رسانده است.

جایگاه این ترجمه در مطالعات اسلامی معاصر، بسیار قابل توجه است، چرا که با تسهیل دسترسی به یکی از مهم‌ترین منابع اصلی تفکر شیعی، به ارتقاء و تعمیق این حوزه در آکادمی غرب کمک شایانی می‌کند و با ارائه چهره‌ای عقلانی، ادیبانه و عمیق از اندیشه اسلامی، گفتمان‌های غالباً تقلیل‌گرایانه را به چالش می‌کشد. اگرچه چالش‌های ذاتی ترجمه همواره باقی است، اما اثر قطب‌الدین نمونه‌ای موفق از طرحی فکری است که با ترکیب دانش سنتی و روش‌شناسی نوین، به بازتعریف جایگاه نهج‌البلاغه در گفتمان‌های جهانی منجر شده و راه را برای پژوهش‌های آتی و تعاملات فرهنگی گسترده‌تر هموار ساخته است.

منابع

- قرآن کریم.
- نهج‌البلاغه.
- پیرزاده نیک‌نام، امیره، عسگری، انسیه، و نیک‌نسب، لیلیا (۱۴۰۲). واکاوای ترجمه انگلیسی کنایات نهج‌البلاغه؛ تحلیل موردی-موضوعی نفرین و نکوهش. فصلنامه علمی-پژوهشی مطالعات ترجمه قرآن و حدیث، ۱۰ (۱۹)، ۳۱۰-۳۷۰.
- درخشان‌نیا، فریدون، و ایمانی، محسن (۱۳۹۶). بررسی تطبیقی ترجمه دو نسخه انگلیسی نهج‌البلاغه (ترجمه سید علی رضا و ترجمه پیرماهمد ابراهیم تراست). پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی، ۳ (۱)، ۷۷-۹۸.
- راثی تهرانی، حبیب (۱۴۰۳). درنگی بر جدیدترین ترجمه انگلیسی کتاب شریف نهج‌البلاغه، نقد ترجمه طاهره قطب‌الدین؛ استاد دانشکده مطالعات آسیا و خاورمیانه کالج سنت‌جان دانشگاه آکسفورد. آینه پژوهش، ۳۵ (۲۰۸)، ۳۹۷-۳۵۱.
- سمنانی جعفرآبادی، زهرا (۱۳۹۴). دیدگاه مترجم؛ مطالعه موردی ترجمه‌های انگلیسی نهج‌البلاغه. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته ادبیات انگلیسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه خوارزمی.
- فتحی مظفری، رسول، مسبوق، سید مهدی، و قائمی، مرتضی (۱۳۹۶). کاربردشناسی معانی ارجاعی واژگان در فرآیند ترجمه نهج‌البلاغه. جستارهای قرآنی و حدیثی مدرس (مطالعات ترجمه قرآن و حدیث سابق)، ۴ (۷)، ۹۵-۱۲۳.
- قصی حمزه، کاظم (۱۴۰۱). مطالعه تطبیقی راهبردهای شیفت در ترجمه‌های انگلیسی نهج‌البلاغه: مطالعه موردی جملات قصار ۱-۳۰. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته مترجمی زبان انگلیسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه بین‌المللی امام رضا (ع).
- مسعودی، عبدالهادی، و فلاح‌زاده ابرقویی، حسین (۱۳۹۲). نقدی بر ترجمه استاد دشتی از حکمت‌های نهج‌البلاغه. فصلنامه پژوهشنامه نهج‌البلاغه، ۱ (۴)، ۱۱۱-۱۲۸.
- میرزایی، پوران و خاتمی، محسن (۱۳۹۹). نقدی بر ترجمه کنایات در نهج‌البلاغه (مطالعه موردی: «لا ابالک و لا ابا لغيرک»). فصلنامه پژوهشنامه نهج‌البلاغه، ۸ (۳۰)، ۱۱۳-۱۳۳.
- نیک‌نسب، لیلیا و عسگری، انسیه و نیک‌نام پیرزاده، امیره (۱۴۰۳). بررسی ترجمه بینامتنیت در متون حدیثی: مطالعه موردی ترجمه انگلیسی نهج‌البلاغه. پژوهش‌نامه علوی، ۱۵ (۱)، ۲۴۷-۲۲۷.

-
- Baker, M., & Malmkjær, K. (1998). *Routledge encyclopedia of translation studies*. London: Routledge.
  - Hatim, B., & Munday, J. (2004). *Translation: An advanced resource book*. Routledge.
  - Inloes, A. (2024). Nahj al-Balāghah: The wisdom and eloquence of ‘Alī. *The Muslim World Book Review*, 45(1), 23-26.
  - Jiang, R. (2023). Advertising Translation in the Perspective of Functional Equivalence Theory. *Frontiers in Business, Economics and Management*, 8(2), 1-6.
  - Munday, J. (2001). *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*. London & New York: Routledge.
  - Nida, E. A. (1964). *Toward a Science of Translating: With Special Reference to Bible Translating*. Leiden: Brill.
  - Qutbuddin, T. (2014). *Nahj al-Balagha: Selections from the Sermons, Letters, and Sayings of Amir al-Mu'minin Ali ibn Abi Talib*. Library of Arabic Literature. New York: New York University Press.
  - Reiss, K., & Vermeer, H. J. (2014). *Towards a general theory of translational action: Skopos theory explained, Translated by Christiane Nord*. London: Routledge.
  - Shi‘i Research Institute. (2024). *Nahj al-Balaghah Translation*. <https://shiaresearch.ca/publications/nahj-al-balaghah-translation/>